

Д. В. ЛІНІЧЕНКО

ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНО-ТОРГОВЕЛЬНИХ СПОРІВ У ОКРЕМИХ СЕКТОРАХ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ НА ПРИКЛАДІ СОТ

Досліджено питання вирішення міжнародних торговельних спорів як в рамках міжнародних торговельних відносин взагалі, так і в окремих галузях міжнародної торгівлі.

Ключові слова: *СОТ, ГАТТ, світова торгівля, суперечка, режим найбільшого сприяння, національний режим.*

Исследовано вопросы разрешения международных торговых споров как в рамках международных торговых отношений в целом, так и в отдельных отраслях международной торговли.

© ЛІНІЧЕНКО Денис Володимирович – здобувач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ключевые слова: ВТО, ГАТТ, мировая торговля, спор, режим наибольшего благоприятствования.

This article is displayed international trade dispute settlement, point as in framework international trade relations in general, and as in a separate sectors of international trade.

Key words: WTO, GATT, foreign trade, dispute, MFN, national treatment.

Проблема доступу на ринки є центральною для міжнародної торгівлі. Слід згадати, що право торгувати – і всередині держави, і на міжнародному рівні – завжди розглядалося як привілей, що не був частиною міжнародного права. Іншими словами, для того щоб розвиватися, потрібно забезпечувати свободу торгівлі. Звідси й очевидний сучасний парадокс, коли паралельно відбуваються і регламентація, і лібералізація торгівлі. Для гармонійного розвитку міжнародної торгівлі, необхідно також, щоб на її шляху не було невинуватих перешкод.

Дослідженню питань вирішення міжнародно-торговельних спорів, як в рамках міжнародних торговельних відносин взагалі, так і в окремих галузях міжнародної торгівлі зокрема присвячені роботи таких вітчизняних науковців, як: В.В. Коновалова., С.Г. Осики, О.О. Покрещука, В.Т. Пятницького та ін. Не залишилися відповідні проблеми і поза увагою зарубіжних та радянських науковців, а саме: Г.С. Богуславського, В.Г. Буткевича, В.А. Василенко, С.А. Войтович, О.Ф. Висоцького, Б.В. Ганюшкіна, В.Н. Денисова, В.М. Корецького, С.А. Малініна, О.О. Мережко, В. Моравецького, В.І. Муравйова, Т.Н. Нешатаєвої, К.К. Сандровського, С.Т. Усенка, О.А. Шibaєвої, Д. Джексон, Р. Хандек, Б. Хокман.

Значний досвід дослідження міжнародно-правового механізму ГАТТ/СОТ накопичено й вченими Російської Федерації. Діяльності ГАТТ/СОТ спеціально присвячені праці С.А. Григоряна та І.І. Дюмулена. Окремі аспекти функціонування ГАТТ/СОТ висвітлені в працях М.М. Богуславського, Н.Н. Лівенцова, А.П. Кіреєва, В.М. Шумілова та ін.

Основними напрямками міжнародної торгівлі є діяльність суб'єктів міжнародних торговельних відносин в рамках ГАТТ, ГАТС та ТРІПС. Дослідження цих міжнародно-правових систем у компаративній динаміці і є метою даної публікації, що, на нашу думку, сприятиме більш повному розумінню перспектив міжнародного розвитку України.

Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) є багатостороннім обов'язковим договором, до складу якого входять чотири частини. У першій (ст. I «Загальний режим найбільшого сприяння нації» і ст. II «Списки поступок») містяться положення про безумовний режим найбільшого сприяння у взаємних торговельних поступках. Друга частина (статті III – XXIII) містяться норми, які регулюють торговельно-політичний режим взаємної торгівлі між країнами-учасницями. Третя частина (статті XXIV – XXXV) здебільшого стосується процедурних питань, пов'язаних із застосуванням Угоди. У четвертій (статті XXXVI – XXXVIII) містяться норми, які регулюють умови участі країн, що розвиваються.

Разом з тим ГАТТ можна розглядати у двох аспектах: як засіб регулювання відносин міжнародної торгівлі, тобто Угоду як таку, і як міжнародну організацію, в рамках діяльності якої здійснюється практичне застосування положень відповідної Угоди. Так, зокрема, ГАТТ виконує такі функції: 1) діє як комплекс узгоджених на багатосторонній основі правил поведінки в торгівлі; 2) виконує роль форуму для торговельних переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі і забезпечення її більшої передбачуваності через відкриття національних ринків

або зміцнення і розширення самих правил; 3) виконує роль міжнародного «суду», що дає змогу урядам тієї або іншої країни розв'язати суперечності з іншими країнами-членами ГАТТ.

30 жовтня 1947 р. у Женеві 23 країни – засновниці ГАТТ підписали Угоду, у якій зафіксували тарифні поступки, узгоджені на перших багатосторонніх торговельних переговорах, а також серію правил, розроблених для захисту цих поступок від негативного впливу обмежувальних заходів у торгівлі. 1 січня 1948 р. Генеральна угода р тарифів і торгівлі набрала чинності.

У 1948 р. на Конференції ООН з торгівлі і зайнятості був узгоджений Статут ВТО, проте процес його ратифікації зволікався, а потім узагалі став неможливим у зв'язку з відмовою США. У результаті, незважаючи на тимчасовий характер діяльності ГАТТ, вона залишається, по суті єдиним унікальним багатостороннім механізмом регулювання міжнародної торгівлі¹.

Практична робота ГАТТ здійснюється шляхом проведення багатосторонніх торговельних переговорів, або торговельних раундів. Основу їх становить пакетний метод, що має низку переваг. По-перше, учасники переговорів можуть досягати успіхів із широкого кола проблем. По-друге, поступки, на які важко було б погодитися окремо, набагато легше узгодити в рамках пакета. По-третє, країни, що розвиваються, як менш потужна економічна сторона мають більше шансів впливати на багатосторонню систему в контексті торговельного раунду, ніж у разі двосторонніх переговорів із найбільшими торговельними державами.

І, нарешті, у рамках глобального підходу зростає можливість проведення загальної реформи в деяких політичних сферах світової торгівлі.

Діяльність ГАТТ будується згідно з певними принципами, основними серед яких є такі: принцип «торгівля без дискримінації», принцип «захисту через тарифи», принцип «стійкої основи торгівлі» принцип «сприяння справедливій конкуренції», принцип «кількісні обмеження імпорту»².

У статті XXIV Генеральної угоди визначається важливість тісної інтеграції національних економік шляхом більш вільної торгівлі. Саме тому такі домовленості допускаються як виняток із загальних правил режиму найбільшого сприяння за умови дотримання деяких жорстких критеріїв. Ці правила передбачають, що подібні домовленості повинні сприяти торгівлі між заінтересованими країнами, не створюючи при цьому бар'єрів для торгівлі із зовнішнім світом. Проте регіональна інтеграція повинна доповнювати багатосторонню торговельну систему, а не загрозувати їй.

Фундаментальне значення в роботі ГАТТ мають консультації, примирення, урегулювання спорів. Як великі, так і малі країни можуть звертатися до ГАТТ із проханням про справедливе вирішення спорів, якщо вони вважають, що їхні права за Генеральною угодою порушуються або підриваються іншими членами. Така система закладена в статтях XXII і XXIII Генеральної угоди, де значна увага приділяється двостороннім консультаціям як першому кроку до врегулювання спорів. На практиці більшість спорів вирішується саме на етапі двосторонніх консультацій. Проте в разі неможливості вирішення їх на двосторонній основі можуть бути використані послуги спеціальних груп ГАТТ.

Така спеціальна група, як правило, складається з трьох експертів із країн, які не мають власних інтересів щодо даної проблеми. Вони діють як своєрідний суд, вислуховуючи обидві договірні сторони і думку заінтересованих сторін. Рішення ухвалюється на основі інтерпретації самої Генеральної угоди і прецедентів.

Запропонована Раді доповідь містить висновки по суті проблеми, а її підсумкові пункти – рекомендації. Якщо Рада підтверджує доповідь групи, а це зазвичай відбувається на основі консенсусу, то заінтересовані сторони зобов'язані діяти відповідно до її висновків і рекомендацій.

Якщо сторона, що є порушником Угоди, не виконує рекомендацій, то потерпіла сторона може вимагати в членів ГАТТ дозволу на застосування відповідних заходів. На практиці відомий тільки один випадок, коли було визнано необхідним вирішити проблему, вживши певних заходів.

Сьогодні групи ГАТТ розглядають щорічно до 12 заяв. Як правило, розгляд відбувається протягом 12 місяців, причому половина цього часу – це робота самої групи, а друга половина – процедури Ради і консультації за участю сторін у спорі. Заяви розглядаються значно швидше у разі застосування більш спрощеної системи, що була застосована після проведення середньотермінового огляду Уругвайського раунду³.

Разом з тим ГАТТ не в змозі враховувати всі дії, закони або положення своїх членів. Проте спостереження за національною торговельною політикою є надзвичайно важливим видом діяльності.

У більшості угод у рамках ГАТТ містяться положення, що вимагають, наприклад, розгляду відповідними комітетами ГАТТ нових антидемпінгових або компенсаційних законів, нових технічних стандартів, що стосуються торгівлі, нових імпорتنих ліцензійних угод або результатів міжнародних тендерів на контракти щодо державних закупівель.

Отже, розглядаючи діяльність ГАТТ як міжнародної організації, слід зазначити, що така діяльність здійснюється представниками урядів – договірними сторонами. Водночас, по суті, вона пов'язана з щоденною промисловою і комерційною діяльністю. Торговельна політика і переговорні позиції формуються в столицях країн-учасниць, причому приватні фірми, комерційні організації, а також виробники й інші групи, що вдаються до лобювання, роблять значний консультативний внесок.

Вирішення проблем, які постають перед країнами сьогодні і постануть у майбутньому, як завжди, потребує узгоджених дій у різних напрямках. Замислюючись над тим, як багатостороння торговельна система може сприяти вирішенню цих проблем, варто згадати, чого вона досягла за час свого існування⁴.

ГАТС є комплексною угодою. Вона складається із зобов'язань загального характеру, які застосовуються до всіх послуг, та узгодженого переліку специфічних зобов'язань щодо режиму діяльності в окремих секторах послуг, які кожна країна зазначає в національному розкладі.

Хоча ГАТС містить ключові принципи ГАТТ – такі як режим найбільшого сприяння (РНС), національний режим та прозорість, застосування цих принципів щодо торгівлі послугами значно обмежене. Найважливішим загальним правилом є зобов'язання надати РНС закордонним послугам та їх постачальникам. Це означає, що члени СОТ повинні забезпечити постачальникам послуг іншого члена режим не менш сприятливий, ніж для постачальників будь-якої іншої країни-члена. Також країни можуть провести переговори про винятки з РНС під час приєднання до СОТ. У секторах, зазначених у національному розкладі, Члени мають вищий рівень зобов'язань. Вони повинні надати зарубіжним постачальникам послуг національний режим (означає однаковий режим з національними компаніями) та не можуть встановлювати обмеження на доступ до ринку – такі як обмеження за-

гальної кількості постачальників послуг у секторі чи обмеження частки закордонної власності. У перелічених секторах регуляторна система членів має відповідати специфічним стандартам, зокрема вимозі, щоб заходи, які впливають на торгівлю послугами, здійснювалися обґрунтовано, об'єктивно та неупереджено⁵.

Зазначення сектора не обов'язково означає, що зарубіжні постачальники послуг членів СОТ мають право виходу на національний ринок без будь-яких обмежень. Зобов'язання щодо національного режиму та доступу на ринок у перелічених секторах можуть бути (і в багатьох випадках є) обмеженими певними застереженнями, які містяться в самому розкладі.

Зобов'язання ГАТС стосуються заходів центральних, регіональних і місцевих урядів або органів влади та недержавних органів влади при виконанні функцій, делегованих центральними, регіональними чи місцевими урядами або органами влади. У даному визначенні до недержавних органів влади належать незалежні агентства та комісії, яким державою делеговано регулюючі функції.

Відповідно до статті VIII ГАТС члени взяли на себе зобов'язання, що будь-який монопольний постачальник послуг – такий як провайдер базових телекомунікаційних або поштових послуг, повинен дотримуватися режиму РНС та всіх прийнятих специфічних зобов'язань. Ця вимога поширюється і на ексклюзивних постачальників послуг, якщо член формально чи на практиці створює невелику кількість постачальників послуг, значно обмежуючи конкуренцію між ними.

На відміну від ГАТТ, ГАТС регулює обмежувальну ділову практику через постачальників послуг, хоча конкретні зобов'язання у цій сфері є мінімальними. Так, стаття X встановлює зобов'язання, що кожен член повинен провести консультації на запит іншого члена стосовно обмежувальної практики постачальника послуг цього члена з метою скасування такої практики⁶.

Зобов'язання Членів з доступу до ринків згідно з ГАТС є аналогічними тим, які містяться в національних розкладах товарів і стосуються зв'язування максимальних рівнів тарифів. Проте якщо національні розклади товарів часто містять зв'язані рівні мита, нижчі за діючі ставки, більшість зв'язувань із доступу до ринків послуг у розкладах зобов'язань за результатами Уругвайського раунду просто зазначили існуючу ситуацію в цій сфері (статус-кво). Це спостереження є правильним лише для розвинених країн. Розклади країн, що розвиваються, рідко містять зв'язування, які призводять до зменшення чинних ставок мита. Навпаки, розклади країн, що розвиваються, здебільшого містять зв'язані рівні, які набагато перевищують поточні діючі ставки мита.

Угода СОТ про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) встановлює стандарти та принципи щодо забезпечення прав інтелектуальної власності, а також процедури та методи їх захисту. За визначенням Угоди ТРИПС, інтелектуальною власністю вважаються: авторські права, торгові марки, географічні назви, що використовуються для найменування товарів, промислові зразки (дизайни), топології інтегральних мікросхем, а також нерозкрита інформація, наприклад торговельні секрети. Угода також встановлює процедури консультацій між членами СОТ у разі, коли певний член СОТ вважає, що практика ліцензування або умови підприємництва в іншій країні СОТ є порушенням угоди ТРИПС, або негативно впливає на добросовісну конкуренцію.

Говорячи про проблематику законодавчого закріплення належних процедур охорони права інтелектуальної власності, слід відзначити, що хоча розвиток українського законодавства у сфері права інтелектуальної власності орієнтується на

впровадження стандартів, установлених угодою СОТ ТРІПС та відповідних директив Європейської Комісії, все є ряд колізій, що спричиняють ускладнення певних судових процесів, пов'язаних з охороною права інтелектуальної власності в Україні⁷.

При розгляді такого феномену, як правова, зокрема, судова охорона загальновідомих знаків, яка повинна базуватись як на національному, так і на міжнародному законодавстві (Паризька конвенція з охорони промислової власності), проблема забезпечення належної правової охорони цієї форми інтелектуальної власності полягає в ототожненні в українському законодавстві різних об'єктів промислової власності – знака обслуговування та товарного знака.

Отже, зрозуміло, що в умовах сьогодення необхідно, з одного боку, удосконалювати законодавство, враховуючи стрімкий розвиток і більшу специфікацію відносин у сфері інтелектуальної власності, які потребують необхідного надійного врегулювання та захисту, а з другого, підвищувати кваліфікацію працівників правоохоронних органів, прокуратури, суддів, які розглядають матеріали стосовно порушення прав інтелектуальної власності; створювати спеціалізовані колегії суддів, що розглядатимуть спори про порушення прав інтелектуальної власності в судах загальної юрисдикції, та проаналізувати необхідність створення спеціалізованого суду з вирішення справ за певною категорією відносин. Нарівні із судами загальної юрисдикції в багатьох країнах світу запроваджено підсистему спеціалізованих судів, які можуть: становити систему лише місцевого рівня (суди у справах неповнолітніх); діяти при державних установах (фіскальні, податкові суди); діяти як самостійні установи (Федеральний патентний суд ФРН); існувати як суди при недержавних організаціях. Спеціалізовані суди зазвичай називають квазісудами, найчастіше вони діють на засадах колегіальності. До складу такого суду, як правило, разом із професійним юристом, входять або фахівці у певній галузі (економіки, торгівлі, митної справи, патентознавства, педагогіки тощо), або представники відповідних асоціацій (роботодавців, найманих працівників тощо). Підсистема спеціалізованих судів може по-різному «приєднуватись» до системи судів загальної юрисдикції. Таке приєднання здійснюється через можливість перегляду рішень спеціалізованого суду у суді загальної юрисдикції. Зокрема, це приєднання може бути виконане і на рівні місцевого суду, і на рівні апеляційного, і на рівні касаційної інстанції.

Класичним як для країн континентальної, так і англосаксонської правової сім'ї вважається окреме розуміння спеціалізації суддів та спеціалізації судів. Під спеціалізацією суддів розуміють спеціалізацію суддів окремого суду на розгляді певних категорій справ. Під спеціалізацією судів розуміють наявність у судовій системі, нарівні із судами загальної юрисдикції, також спеціалізованих судів (тобто таких, котрі мають суттєві особливості і, відповідно, що відрізняються від загальних). Так, в Австрії діє Патентний суд, що складається з юристів та фахівців різних галузей знань, який розглядає спори, про визнання патентів недійсними; також відповідно до Закону (1946 р.) діють спеціалізовані суди у трудових справах, що розглядають конфлікти між підприємцями та найманими працівниками, а крім них — третейські суди з питань соціального страхування (Закон від 1955 р.).

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що перед усіма країнами з перехідною економікою, які прагнуть вступити до Світової організації торгівлі, постають різноманітні проблеми. В основних сферах, щодо яких проводяться переговори про специфічні зобов'язання країни, а саме тарифи та послуги, необхідно

узгодити умови, які порушують хиткий баланс між необхідністю лібералізації доступу на ринки та захисту національного виробництва. Також необхідно суттєво реформувати внутрішній правовий режим для забезпечення його відповідності правилам СОТ.

1. *Historical Statistics*, OECD. – Paris, 1997. – P.12. **2.** *Guide to GATT Law and Practice*. Vol. 1, 2. / Updated 6th Edition. – WTO, Geneva, 1995. – xxii, 1152 p. – ISBN 92-870-1143-5. – P. 78–89. **3.** *Indicators of Tariff and non-tariff trade Barriers*. OECD. – Paris, 1997. – P. 34. **4.** *Trebilcock M. and Howse R. THE REGULATION OF INTERNATIONAL TRADE* 2d. ed. (London: Routledge, 1999), at 229–230. **5.** *Додаток* щодо відмови від зобов'язання за Статтею II ГАТС, параграф 1. **6.** *Додаток 1В* до Марракеської угоди про заснування Світової організації торгівлі (1994)33 I.L.M. 81 [ГАТС]. **7.** *Результати* Уругвайського раунду багатосторонніх торговельних переговорів: Тексти офіційних документів. – К.: Вимір, Секретаріат Міжвідомчої комісії з питань вступу України до СОТ, 1998. – С. 35–62.